

SZLOVÁKOK ÉS CSEHEK. EGY ÁLLAM MEGSZŰNÉSE

A Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület 1914 január 31-én feliratot intézett a magyar miniszterelnökhöz a felvidéki szlovákok gazdasági támogatásáról. A feliratot Nyitra vármegye fő- és alispánja, Túróc vármegye alispánja és a Közművelődési Egyesület főtitkára írta alá. Érdekes dolgok foglaltatnak benne, még ma is érdekes olvasmány. A szerkesztők rámutattak arra, hogy a felvidéki szlovákság nagyrészt háziiparból él a kezdetleges mező- és erdőgazdálkodás mellett. A háziipar olyan termelőtechnikai kultúrfoknak felel meg, amely a zárt vallási pátriárkális világ technikai tevékenysége még. A szerzők megállapítják, hogy a szlovákság alig rendelkezett más iparral az északi Felvidéken. A Közművelődési Egyesület felhívja a magyar kormányt, hogy ezt a házi ipart rendes iparrá fejlessze s fokozott gondot fordítson arra, hogy a nép egyre kedvérevalóbbnak tartsa államát s abból ne kívánkozzék kifelé. A feliratban a pánszláv törekvésekről ezeket olvashatjuk:

„De mi ennek az új pánszláv programnak az alapja? *Egy öntudatos, céltudatos gazdasági akció,*

mely cseh pénzen, cseh nemzetiségi alapon az ipar és gazdasági vállalkozás eszközeivel akarja magát be-
 lopni a hazafias érzéseiben megtévesztett tótság rokonszenvébe. Agitátorok sűrűn, némely helyütt állandóan ott járnak a nép között, tanulmányozva háziiparukat, gazdasági ismereteiket és munkaképességüket. A cseh tőke magyarországi kirendeltségeinek útmutatása alapján Túróc-, Trencsén-, Zólyom-, Liptó- és Árva-, sőt már Nyitra-vármegyében is egyre-másra alakítja azokat az ipari vállalatokat, amelyeknek politikai és magyarellenes tendenciájáról valamiféle titkot sem csinálnak. Aki ismeri a túrócszentmártoni Tátrabank és fiókjainak, valamint a cseh-tót tőkével alapított hitel- és fogyasztási szövetkezetek céljait és eszközeit, az aligha fog kételkedni azon, hogy ezek az intézmények mind, egy végeredményében veszedelmes cseh-tót nemzetiségi mozgalomnak az eszközei, amelynek célja a magyar államegység lelkiismeretlen megbon-
 tása és a cseh-tót politikai és társadalmi összetartozás propagálása.” (Az aláhúzott részek a memorandum-ban is alá vannak húzva.). A felirat talán kissé túlozza a baj méreteit, annyi azonban bizonyos, hogy a csehek mindent elkövettek, hogy a cseh-szlovák kölcsönösség és összetartozás gondolatát szétvigyék a legszélesebb rétegekbe. Egyet a csehek propagandája mindenesetre tudott, mégpedig azt, hogy a *falusias kezdetlegességből* nemzeti öntudatra csak úgy ébresztheti a szlovákságot, ha a magasabb társadalmi összetartozás alapjait rakja le életében. Ennek legcélravezetőbb módja üzemek és szélesebb gazdasági keretek létesítése, ahol az egymásrautaltság és együvértartozás érzése a legkönnyebben kialakul. A nép szert tesz gazdasági függetlenségre, növek-

szik öntudata és nem szívódik fel a gazdaságilag és eszmeileg fejlettebb életformában. A pánszláv szlovák diákok és tanárok átjártak a Fehér-Kárpátokon túlra. A miavai középiskola állandó sugárzás volt a morva és a cseh világ felé, ahol már magasabb színvonalon élt egy szláv nép, melyet a szlovákok testvérenek hittek. Látták a csehek városiasabb életformáját s a szlovák nép felemelését úgy képzelték el, hogy el kell indítani a városiasodást, az urbánusabb formák kifejlését a Kárpátok völgyeibe szorult szlovákságnál is. Csak ebből származhat a nemzeti önállóság vágya és kívánása. Nem véletlen, hogy a csehszlovák kölcsönös szlovák és cseh hirdetői a morva-szlovák határvidékről valók. Itt született Masaryk s kissé távolabb Štefanik abban a völgyben, amely Morvaországot Szlovákiával köti össze. A miavai parókia és a gimnázium a Polana tövében, első hangerősítője a cseh világból indult hatásoknak. A szlovák luteránus diákság a cseh egyetemeken tanult. Népe életéből a cseh racionális, számító, németes életformába menekült, mert magasabbrendűnek tartotta azt. Ebben a diákságban már teljesen érvényre jutott a városias ember életformája és annak vágya, amikor visszatért a szlovákság primitívebb és intimebb életébe a főiskolák elvégzése után. A csehek is jól látták, hogy a szlovákságot csak az urbánus kultúra fejlesztésével lehet felemelni. A felvidéki magyar közhivatalnokok és kultúremlők fejlett társadalmi érzékére vall, hogy a magyar kormánytól éppen ezen a téren követeltek átgondoltabb és tervszerűbb beavatkozást.

Ha már most a csehek és a tanultabb szlovákok tervei szerint a szlovákság népi közösségi tudatra

ébredése a modern kultúrformák kiképzésével volt egyenlő, *akkor a felszabadulás után be kellett volna következni, hogy a szlovákság elfoglalja a fejlettebb magyar élet formáit, az üzemeket, a gazdasági élet szervezeteit. Csak így szerezhette volna meg a modern nemzeti lét csontozatát, amelyre aztán a szellemi létforma is ráakódhatott volna. Azt a gazdasági hódítást tehát, amelyet a cseh tőke támogatásával indítottak a háború előtt, a csehek még hatalmasabb támogatásának kellett volna követnie a háború után. Mit látunk azonban?*

A csehek nemhogy tovább fejlesztették volna a szlovákság kezdetleges urbanitását, hanem letörlik még a kezdeteket is. Leépítik a felvidéki ipar nagy részét, eltávolítják és tönkreteszik azokat az alapokat, amelyeken a szlovák városi élet dinamizmusa kifejlődhetett volna. A nemzeti felszabadulást hozták a szlovákoknak, miként ezt cseh gondolkodók és történészek hirdetik, közben pedig elsorvasztották azokat az elemeket, amelyek nélkül nép nem érezheti soha, hogy nemzeti élete önálló és teljes. Amit tehát a szlovákoknak a háború előtti cseh propaganda nyújtott, azt a háború után tőlük kamataival visszavette.

A csehek Szlovákiát a háború után már legszívesebben agrárius formák között szerették volna tartani, amint nyersanyagokat és élelmet szolgáltatókat a cseh országrészeknek. A szlovákság falusi kezdetlegességét ugyan nyugati kultúrgöggel megvetették. A szlovák parasztot legszívesebben a cseh kispolgár hideg, harácsoló tulajdonságaival oltották volna be. Megvetették a szlovákság keletiességét, de ugyanakkor nem látták, hogy a magasabb kultúrszintre felemelkedés eszközeit maguk veszik el tőle.

A szlovák életben a határozott visszafejlődés jelei mutatkoznak a fordulat után. A szlovákság visszamenekül kezdetlegesebb életformájába, behúzódik falvaiba. Tudatában összeolvad vallás és politika, illetőleg még a háború után sem bír szétválni a vallás és politika. Gondolkodási készsége nem tud differenciálódni. Jellemző például, hogy a racionális és teljesen észbeli eszközökkel dolgozó szlovák kommunista párt is mennyi vallásos elemet használt fel agitációjában. A szlováksággal csak a Szentírás únos-untalan idézésével tudott némileg boldogulni. A szlovákság a háború utáni első években is úgy él, mint azelőtt, amikor a vallás adott feleletet minden kérdésre. A szlovákság szinte visszafeudalizálódik. A politikai életben nem bír megszületni a nagyobb nemzeti és polgári összefogás pártja. A plébániák irányítják továbbra is a szlovákság egész életét. Nem bírnak kivetközni a háború előtti vidékiességből, nem bírják lépni a gondolkodás abroncsait, a nép még mindig szigeti szakadozottságában. Hlinka mindvégig megmaradt Rózsahegyen, e vidéki városka primitív környezetéből nem akart országos politikát csinálni. Fel sem merült előtte, hogy Pozsonyba, Szlovákia központjába tegye székhelyét, ahol a szlovák nemzeti tudat és jellem kifejlődésére modernebb eszközöket és nagyobb tempót kínál a fejlődés. A magyar kisebbségi politika például hamar felismerte, hogy a központban kell megvetnie a lábát bizonyos mértékig, ha nem akar elsüllyedni a provincializmusban. A Prágai Magyar Hírlapot Prágában szerkesztik, a magyar sajtó egyformán figyeli a kis és nagy összefüggéseket, amelyeket a kisebbségi élet ural. A szlovák poli-

tika megmarad a falvak tájékán, megtartja városellenes magatartását. A városokban a csehek rendezkedtek be kultúrfölényükkel.

Határozott törés következik hát be a szlovákság fejlődésében s ez történelme legérdekesebb és legizgalmasabb ellentmondásaihoz tartozik. Egyenértékű azzal a töréssel, amikor Hurban a nemzetellenes osztrák és orosz feudalizmus támogatásától várta népe nemzeti felszabadulását.

A felszabadulás után hamarosan kitűnt, hogy a szlovákok a cseheket nem ismerték eléggé. Önállósulási vágyaikat talán őszintén bízták a nyugati „testvérré”, de túlzottan idealizálták a cseheket, olyan tulajdonságokkal díszítették fel őket, amilyenekkel nem rendelkeztek. Csodálták a racionális cseh életformát, de ugyanakkor ez a hideg cseh forma nem vette tudomásul és nem becsülte a szlovák nép irracionális szépségeit. A csehek ilyesmiből már régen kihullottak. Amikor aztán egyre-másra előtűntek a csehek ilyen tulajdonságai, a szlovákok kritikusok lettek velük szemben s ez csak tágította az ellentéteket.

A csehek a megszállt terület beszerzését Šrobár Lőrincce, e közepes képességekkel rendelkező szlovák orvosra bízták, aki szakmáját a politikával cserélte fel. Szlovákia közhivatalnoki karát szlovák luteránusokból és csehekből akarta kiépíteni a katolikus szlovákok mellőzésével. A szlovák katolikusok kívül maradtak a hatalmi szervezeteken, ahová egyre több cseh szivárgott nyugat felől. Az új állam megalakulásának hírére hatalmas cseh hivatalnoktömegek indultak hazafelé Boszniából, Bécsből és Amerikából. Ezek elhelyezésénél Szlo-

vákia lett a mentsvár, az új hazafiakat befogadó gyarmat. Közben a cseh politikai pártok is csatornázták híveiket a hivatalok felé. A cseh politikai pártok között valamiféle tacitus consensus létesült a hivatalok felosztásában. A vasút például a cseh nemzeti szocialisták kizárólagos érdekerülete lett. Ebben a pártban a szlovákság sohasem tudott mélyebben legyökerezni. Így előállott az, hogy a vasúton az állások betöltése szinte az utolsó portási helyig a nemzeti szocialista csehek monopóliuma lett. Amikor Szlovákiában nagyobb hivatalokba cseheket rendeltek, akkor ezt azzal okolták, hogy nincsen még szakképzett szlovák hivatalnoki kar, de csehekkel töltötték azért be a portási állásokat is. A beözönlött hivatalnokok a centralizmus képviselői lettek. Nem bíztak még Šrobár minisztériumában sem. Megtörtént, hogy az alárendelt cseh hivatalnokok a szlovákiai minisztérium kihagyásával egyenesen Prágához fordultak utasításokért. Így a legnagyobb zűrzavar keletkezett a kérdések megoldásában. A luteránus hlaszisták azután bevezették a cseh pártokat is a szlovák életbe, szlovák tagozatok formájában. Az lebegett szemük előtt, hogy a szlovákság is érje el mihamarabb a csehek fejlődési fokát. A szlovák politikai életet a cseh pártrendszerek sémáira húzták, a közbülső fokok kihagyásával. Feltétlenül hittek a csehek támogatásában. A csehek kultúráját a magukénál magasabbra értékelték és hittek abban is, hogy a csehszlovák nemzet, amely még csak előlegezett fogalom volt, valamiféleképpen majd kialakul, talán úgy, hogy a csehek és szlovákok majd szintetikus típust hoznak létre, új embert, új politikával, új világnézettel és a nemzeti nagyság

vágyával és érvényesítésével. Egyelőre a csehszlovák nemzet nem volt sehol, annak ellenére, hogy a kormányzás ebből a fikcióból indult ki. A csehszlovákizmus csak politikai állásfoglalást és a csehek központosítását jelentette. Ezer és ezer tény bizonyította, hogy a szlovákok a csehekkel a csehszlovákizmus fikcióján belül egyre élesebben szembekerülnek. A csehek mohósága nem ismerte el az uralkodó csehszlovák nemzet szlovák ágának egyenjogúságát. A szlovákságot kiskorú népnek tartották és gyámságra törekedtek felette, ahogyan a csehek mondták, csak úgy, miként az idősebb testvér a fiatalabb felett. A szavazati jogot például egészen más alapokra helyezték Szlovákiában. S meglepő, hogy nem csak a kisebbségek elnyomása miatt tették ezt. Azt könnyen meg lehetett érteni, hogy például az érsekújvári vagy a komáromi választókerületben kétszer annyi szavazat kellett egy képviselői vagy egy szenátori mandátumhoz, de miként függött össze a csehszlovákizmus ideológiájával, hogy szlovák választókerületekben is hasonló volt a helyzet? Magas bürokrata körökben ezt azzal indokolták, hogy csak átmeneti időre lesz ez így, ha Szlovákia konszolidálódik, akkor új választótörvényt alkotnak egyenlő alapokkal. De mindez nem történt meg húsz esztendő alatt.

A csehek elhozták Szlovákiába a huszita mozgalmak hagyományait és megvetésük csak növekedett és türelmetlenségük csak fokozódott a szlovákokkal szemben, amikor azokat a katolicizmus eszme- és hagyománykörében találták. Csehországban a katolikus egyház az osztrák rendszerrel tartott s ebből származott a csehek gyűlölete vele szem-

ben. A csehek éppen ezért nem értették meg a szlovák népi tudat és a katolicizmus összenövéseit. Mikor bejöttek Szlovákiába, a szlovák papok felszabadítókként fogadták őket. Besztercebányán a szokoloknak a szlovák katolikus egyesületben adtak klubhelyiséget. A szokolok első tette az volt, hogy eltávolították a feszületeket és a szentképeket. A szlovákok visszahúzódtak és csakhamar kialakult az a meggyőződés, hogy nem igazi szlovák az, aki csehekkel érintkezik. A szlovákság társadalmi tartózkodása és szemérme nem bírta a szokolok városias szabadságát sem, a gyermekek és leánykák, a férfiak és nők közös tornáját és kirándulásait. Ez a mozgalom sohasem tudott szlovákokat meghódítani. A két nép nem érintkezett a szlovák városokban sem. A csehek itt is kolóniákba kényszerültek, mint a magyar helyeken. Később felmerült, hogy a vallási természetű ellentétek eltávolítására inkább a katolikus morvákat kellene Szlovákiába vinni, de a szakadékokat már ezzel sem lehetett volna áthidalni.

Milyen volt a helyzet a szlovákok saját megítélése szerint? A szlovák katolikusok néppártja, a Hlinka-párt, 1922-ben Zsolnán kiadványt adott ki, amelyben a békekonferenciához fordulnak a csehek elnyomó törekvései miatt. A kiáltványban Szlovákiát halálraítélt országnak nevezik s népéről azt mondják, hogy utolsó agóniáját éli a csehek kínoztatásai alatt („uplné vykinoženie”). A szlovák kultúrnezetet megfojtják, a terror uralkodik mindenütt s a csehszlovákizmus egyike a történelem legnagyobb misztifikációinak, amelyet csak azért találtak ki, hogy nemzetiségileg elnyomják a szlová-

kokat, akik közül 50.000 máris kivándorlásra kényszerült. Az iskolák az elnemzetlenítés eszközei Szlovákiában. A zsolnai kiáltvány az iskolasérelmekkel kapcsolatban felhossa, hogy a rózsahegyi gimnázium igazgatójává egy Bilek Ferenc nevű prágai cseh iskolaszolgát neveztek ki. Egy Mančal nevű férfiút pedig, akit Csehországban lopásért és csalásért többévi fegyházra ítélték, a privigyei gimnázium tanárává neveztek ki, hogy a jövőben szlovák intelligenciát nevelje. Ha nem a zsolnai kiáltványban olvasná ezt az ember, kételkednék is benne.

A szlovák iskolákat cseh tanítók és tanárok lepték el. Štefánek, a pozsonyi iskolatügyi referátus vezetője, első szemleútján Szlovákia összes közép- és szakiskoláin 20 olyan tanerőt talált, akik úgyahogy jártasok voltak a szlovák nyelvben, de ezek mindegyikének szlovák nyelvtudása nem állott az irodalmi nyelv színvonalán. Az 1919—20-as iskolaévben a szlovák elemi iskolákon összesen 480 cseh tanító működött, a polgári iskolákon 312. A következő években 359, illetőleg 484. 1921—22-ben 248, illetőleg 484. Egy év múlva 200, illetőleg 504. Ugyanebben az iskolaévben a szlovák középiskolákon 350 cseh tanár tanított 177 szlovákkal szemben. A cseh tanárokat jobban fizették, mint a szlovákokat. Fizetésük mellett még egy úgynevezett „slovenská vyhoda” — szlovenszkói járulék — című kirendeltségi pótlékot is élveztek. Az iskolakönyveket eleinte csak Prágában adták ki. A tankönyvekből törölték Vajansky „Ja som slovak” — Szlovák vagyok — című költeményét, mert a népi nemzeti öntudat apológiája volt. A pozsonyi egyetem csak a papírforma szerint volt szlovák. Egy-két tanár kivételé-

vel csehek tanítottak ott. Az iskolaügyi minisztérium ösztöndíjakkal cseh diákokat is kiküldött erre az egyetemre, hogy ott a szlovák tanulóknak jó példát mutassanak és átformálják őket. A főiskola a cseh-szlovákizmus eszmekörében tanított. A tanárok ezt a fikciót propagálták a szlovák vidék ezer ellentmondásaiból felkerült szlovák diákság előtt s nem egyszer viharos tüntetésekbe fült ez a propaganda.

A csehek iparpolitikáját már ismertettük. Az öntudatosodó szlovák intelligencia csakhamar szembeszállt azzal a törekvéssel, amely Szlovákiát agrárkörülményekbe akarta visszazsorítani. A fiatal közírók szembefordulnak azokkal, akik olyan munkamegosztást akartak létesíten az új államban, hogy ennek rendszerében Szlovákia szerepe csak nyersanyagok előállítására lett volna a cseh ipar számára. A szlovákok kifejezték, hogy tartományukat nem engedik az agrárkörülményekbe visszailleszteni és a leépített ipar visszaállítását és üzembehelyezését követelték. Kifejezték, hogy bennük már elevenen él a nemzetné alakulás igénye, az öncélú városi kultúrforma kívánása, melyet a szlovák népiességgel akartak összehangolni. Nem akartak gazdaságilag a cseheknek alárendelődni. Felismerték, hogy politikai függetlenség elképzelhetetlen gazdasági függetlenség nélkül. Abba a helyzetbe jutottak, hogy magát Masarykot idézhették a csehek ellen. Masaryk ezeket írta a „Kis nemzet problémája” című könyvében: „Némely balkáni állam csak névleg független. A valóságban valamelyik hatalmas szomszéd vagy egy bank határoz sorsa felett. Ma nemcsak karddal igázzák le a népeket, hanem áruval is és áruval még jobban, mint karddal. Rajtunk nem

segít, ha az idegen árura cseh felírást ragasztunk! Szükséges tehát, hogy gazdaságilag önállósodjunk. Jó lesz erre gyakran gondolni. Politikai önállóság gazdasági nélkül elképzelhetetlen.” Hát a szlovákok gyakran emlékeztek ezekre a szavakra. Mintha csak az ő számukra írta volna Masaryk. Nem akartak a csehek árúgyarmatává lenni. Küzdöttek az ellen, hogy árúval és bankokkal leigázzák őket. S egyre több erőt állítottak csatasorba az önálló szlovák nemzeti forma kivívására. Nem voltak könnyű helyzetben, mert a centralizmus az egész államra támaszkodott velük szemben.

A szakadék 1933-ban volt a legnagyobb a csehek és a szlovákok között, kivéve a teljes elszakadás időpontját. Nyugat-Európa először figyelt fel a köztársaság nemzetiségi ellentéteire s félő volt, hogy az új állam elveszti koholt demokrata-presztizsét a nyugati államok közvéleménye előtt. A szlovákság nyugtalansága elérte tetőfokát. Felnőtt az első középosztályi nemzedék, de nem kapott helyeket a hivatalokban, ahol a kétes értékű cseh középosztály görcsösen ragaszkodott pozícióihoz. A veszély oly nagy volt, hogy a kormány legügyesebb tagját, Beneš külügyminisztert küldte Szlovákiába, mondja a szeparatista szlovákok szemébe a csehszlovákizmus igazságait. Beneš végigjárta a szlovákiai városokat és ilyen igazságokat mondott a szlovák szeparatisták szemébe:

„Nem vagyok a szeparatizmus és a politikai autonómia híve, mégpedig elsősorban azért, mert ezzel hatalmas és mesterséges akadályt gördítenénk nemzetünk feltartóztathatatlan biológiai és szociológiai kifejlődése elé. Ez a fejlődés viszont az általános

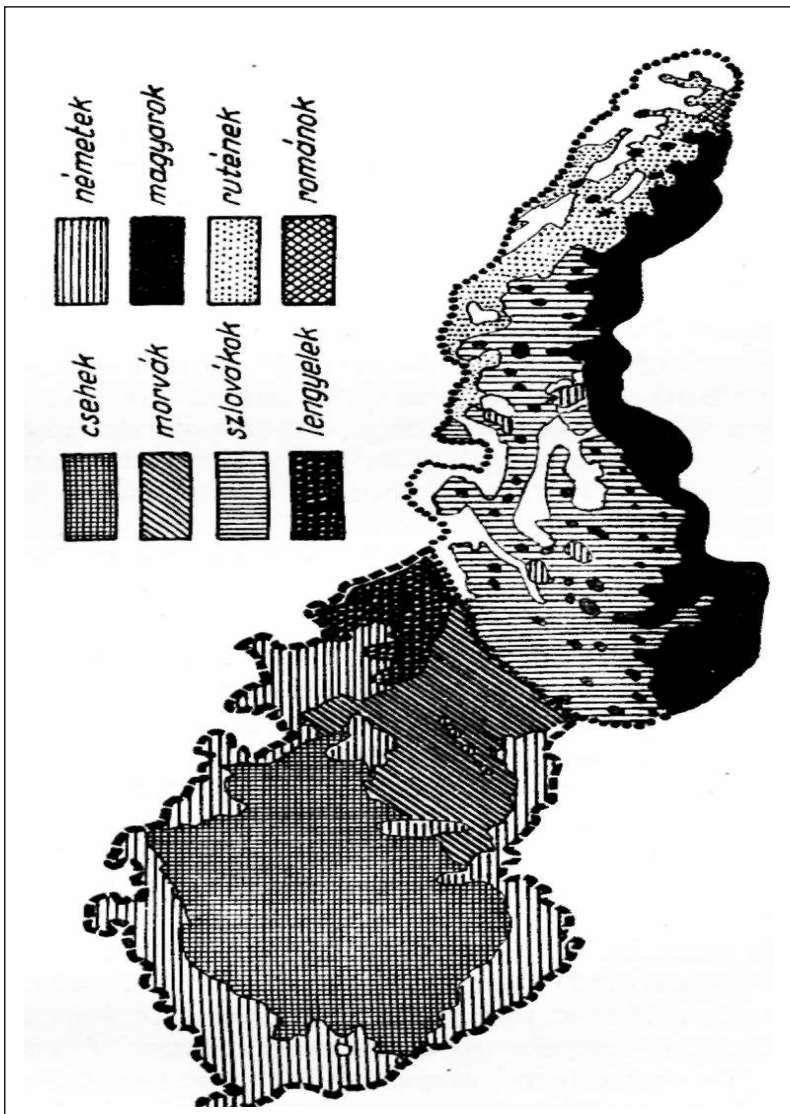
európai nacionalista haladás útján fekszik s azt a mi esetünkben nemzeti életünk szociális és biológiai törvényei határozzák meg.”

Beneš — amint már mi is említettük — nagy mestere volt annak, hogyan kell komplikált elméleti fegyverzettel sarokba szorítani a szlovák önállóság egyszerű harcosait, akik nem gondolkoztak elvont társadalomtudományos kategóriákban, inkább érzelmi eszközökkel harcoltak és nem elméletekkel.

Beneš, mint minden csehszlovák, a cseh és szlovák történelem elmúlt évszázadaival bizonyította a csehszlovák egymásrautaltság tényét. Politikai előadásokon ellenőrizhetetlen történelmi tényeket vonultattak fel, hogy a csehszlovákizmusnak megfelelő történelmi és érzelmi alapokat adjanak. Természetesen e felfogás szerint minden a csehszlovákizmusért dolgozott a történelem folyamán. Ott szunnyadozott ez a gondolatkör már a Premyszlidák tudatában. A csehek azt állították, hogy államuk abban a világharcban keletkezett, amelyben a nyugati demokráciák a középeurópai feudális államok fölött szükségképpen győzelmet arattak. A csehszlovák állam létrejötte tehát világhyeni erők játéka volt, további léte is a világhelyzettől függ, nem szabad tehát belső és kicsinyes viszálykodással gyöngíteni az állam külpolitikai helyzetét. Harmad soron a csehszlovák köztársaságra nézve veszélyes nagyhatalmi politika van kibontakozóban. Németország és Olaszország arra törekszik, hogy Közép-Európát a német és olasz befolyás alá helyezze. A két állam Franciaországot és Angliát gyarmataik felé akarja eltolni a középeurópai térből s az itteni kis államokat német és olasz vazallusokká akarja tenni. Csehszlo-

vákiának minden erejével küzdenie kell ez ellen s ezért öngyilkosságnak számít minden belső gyöngítés. A köztársaság belső berendezkedése demokratikus, s a két nagyhatalommal azért sem mehet együtt, mert belpolitikai rendszereik ellenkeznek egymással. Beneš a szlovákok ellen mindent elkövetett, hogy ne úgy élhessenek, ahogy kedvük és meggyőződésük szerint szeretnének. Sokszor hivatkozott arra, hogy az európai fejlődés a nagy nemzeti egységek kialakulásának jegyében áll. Legtöbbször a német és olasz példát idézte. A két ország külpolitikai törekvéseiből tiltó érveket merített a szlovákság autonómiája ellen, a két nép történetéből pedig pozitív érveket gyűjtögetett a csehszlovákizmus védelmére. Azt hirdette, hogy a németek és az olaszok területi és vidéki partikularizmusok legyőzésével alakultak nagy nemzetekké. Ugyanígy kell a cseheknek és a szlovákoknak is legyőzni minden elválasztó területi és népi partikularizmust, hogy minél erősebb és hatalmasabb államot alkothassanak Közép-Európában. A nagy nemzetté alakulás vágya még egy politikus tudatát sem szállta meg úgy, mint Benešét.

Elnézem Csehszlovákia demográfiai térképét. Az állam demográfiai térképe pontosan feltünteti azokat a népi ellentéteket, amelyeket a maroknyi cseh nép eltüntetni szeretett volna a köztársaság húsz esztendeje alatt. Nyolcféle nemzetiség és kisebbség élt Csehszlovákiában. A nemzetiségek és kisebbségek fejlettségi fokát tekintve, a legvérmesebb nacionalista szemlélet alapján sem lehetett azokat olyan partikularis egységnek feltüntetni, amelyeket a maroknyi csehség belátható időn belül csehszlovákokká asszi-

milálhatott volna. Mindenesetre a történelemben párját ritkító eset, hogy maroknyi nép bátorságot vesz magának arra, hogy uralkodjék nyolcféle nép és kisebbség felett, melyek közül nem egyet nemzeti és kulturális különbség, geopolitikai akadályok és 6—700 kilométeres távolság választott el.

A maroknyi cseh nép a hatalmas Franciaország patronátusa alatt vívta ki önállóságát és a hatalmas Németbirodalom szomszédságában él. A kicsiség állandóan idegesítette a csehek gondolkodását s mint valami nemzeti neurózis, állandóan ott kísértett Beneš gondolkodásában. Az állam demográfiai térképét tekintve megértjük, hogy Benešnek minden oka megvolt erre. Megértjük a következő szavait: „Körülöttünk van a 60—70 milliós nagy német, a 40 milliós olasz és a 160 milliós orosz tömb. Nézzétek csak, milyen nehéz Litvánia, Észtország és Lettország sorsa, jövője, ilyen környezetben. A mi nemzedékünk sorsszerű feladata, hogy nemzetünket bebiztosítsa, előkészítse, megerősítse nemcsak kulturálisan és erkölcsileg, de anyagilag, tehát számszerűen is. Kis nemzetnek is joga van, hogy ebben az értelemben nagy legyen. Ebben mindig nagy és elszánt nacionalista voltam és sohasem szűnök meg hirdetni ezt a következetes csehszlovák nacionalizmust”. De kis nemzetnek, még nagynak sem lehet joga arra, hogy más népeket pusztá tárgyagnak tekintszen a maga nemzeti nagyságához. Csak abszolút imperialista magatartás hirdetheti ennek ellenkezőjét. Beneš abszolút imperialista volt. De a térkép foltjai feléledtek s egyenrangú nemzeti létre ébredtek. Beneš és nemzete imperialista nacionalizmusára jellemző, hogy ezt bűnnek tartották maguk, Európa

és a civilizáció ellen. Az abszolút és tekintetnélküli önzésre világtörténelmi példát statuáltak ezzel.

Ezek a fentidézett sánta argumentumok voltak Beneš és a csehszlovákok érvei a szlovák önállósulás és a kisebbségek törekvései ellen. Egy nép sem érezheti azonban az állam létevel annyira összeforrottnak a maga sorsát, amint azt Beneš követelte, amikor nem érzi, hogy az állam az ő létét és emelkedését szolgálja. Amikor Beneš a veszélyes külpolitikai helyzetre hivatkozott, ugyanakkor megoldatlanul hagyta a belpolitikai helyzetet. A cseh hivatalnokok például továbbra is megmaradtak Szlovákiában s az első háború utáni szlovák nemzedék üresen rostokolt a hivatalok előtt. A kormányzat továbbra is támogatta a cseh ipart kedvezményeivel s az állami rendelkezések egyoldalú elosztásával. A szlovákiai gyáriparosok még 1935-ben sem tudtak kézzelfogható eredményeket elérni ezen a téren. Az iskolákban a szlovák nacionalizmus ugyan visszaszorította ezidőre a csehek elnemzetlenítő törekvéseit. A szlovák írók politikai hovatartozás nélkül az öncélú szlovák nemzeti és kultúrélet kifejllesztése mellett foglaltak állást. A csehek ugyanakkor önző s történelemfilozófiai alaposágú rendszert építettek fel Szlovákia birtoklására. F. V. Krejčí, a prágai egyetem tanára „Csehség és európaiság” című könyvében írja, miként itt idézem: *„Csehország vizei északra tartanak, de a morva vizek már dél felé. Északi szomszédunkhoz gazdasági és kulturális szívnalunkkal igazodunk, de terjeszkedésünk iránya mindig déli és délkeleti volt. Számunkra gazdasági és reálpolitikai szempontból a legnagyobb jelentőséggel bír az európai áramlatok ama útja, amely közel*

hozzánk, a Duna mellékén halad, összekötve Európát a Balkánnal. Szlovenszko felszabadításával mi is megközelítettük ezt az övet és Pozsony birtokával megerősítettük helyzetünket a Duna mellett.” Nem kell nagyobb érveket összehordanunk annak bizonyítására, hogy Szlovákia csupán dologi kellék volt ebben az elképzelésben. A csehek úgy gondolták, hogy a háború utáni hatalmi elrendezés örökké tart, vagy legalább annyi ideig, amíg gazdaságilag és számbelileg jelentősen megerősödnek. A cseh köztudatba olyan álmok és illúziók szivódtak fel, mint egykor a magyar köztudatba. Mily boldogan álmódott egykor a magyar közvélemény a 30 milliós magyarságról Rákosi Jenő illúzióinak búvkörében! Csakhogy amíg nálunk egy lírikus és publicista oltotta be ezzel a szérummal a köztudatot, a csehek-nél egy ipari hódító és szervező: Bata. Azt bizonyította, hogy a csehszlovák köztársaságot fel lehet úgy építeni, hogy 40,000.000 embernek kenyeret adjon. Ezekben az elképzelésekben azonban végzetesen ott kísértett, hogy a csehek népszaporulata ijesztően csökkent. A szlovákoké viszont kétszerakkora volt, mint a cseheké. Így a cseh politikusok és ideológusok azt várták a szlovákságtól, hogy kétszerakkora szaporodási képességével beolvad a fiktív csehszlovák nemzetbe s ebből a kereszteződésből olyan típus jön létre, amelynek szaporodási kedve a csehekénél nagyobb lesz és amely mindkettő jó tulajdonságait örökölni fogja. A cseh karakterből megmarad a józan életvitel, a szervezőképesség, a módszeres munka szeretete, a kitartás és az átütő erő. A szlovákság majd a népi kultúrához való ragaszkodást adja az eljövendő csehszlovák ember-

nek és érzelmibb alkatával kiegyenlíti a cseh rideg racionalizmusát. A cseh számító hidegséget érzelmességével humanizálja, biológiai erőket hoz az új típusba, olyan erőket, amelyek a kultúrateremtés feltételei. De a szlovák poétikus lélek is hatalmasan gazdagíthatja az új csehszlovák típus érték-állományát.

Igy álmodtak a csehek, s amikor a szlovákok partikuláris életükről nem mondtak le, a nemzeti nagyság vágyával bátorították őket. Minek akartok bezárkózni Szlovenszkóba?! Akarjátok az életet egész Csehszlovákiában, a történelmi országokban éppúgy, mint szűkebb hazátokban! Viszont a legfurcsább következményekkel járt volna s praktikusán teljesen lehetetlen is volt a szlovákok felszívódása a történelmi országok életébe.

Egy népben csak akkor alakulhat ki nagyobb életkeretek utáni vágy, amikor szűkebb kereteit kitöltötte. Ez a természetes fejlődés rendje. Igaz viszont, hogy vannak természetellenes esetek is. Ilyen volt a cseheké. A szlovákság az új állam keretében még partikuláris kereteit sem tudta öncélúan kitölteni. Beneš, a szociológus éppen ebben tévedett. A szlovák népet akkor csábította nagyságra, nemzeti életformáján túli terjeszkedésre, amikor még nemzeti formáit sem töltötte ki egészen, sőt úgy érezte, — s ez is volt a való helyzet — hogy éppen a csehek gátolják nemzeti élete teljességének kifejlődését. Ha Beneš programja valóra vált volna, akkor olyan lett volna az egész helyzet, mintha egy nép akkor terjeszkedne imperialista módon, amikor még saját földjén gyarmati sorban él. A szlovákok egyszerűsége és primitívsége a cse-

hek merev racionalizmusát alaposan megtévesztette. A csehek nem hitték el, hogy a szlovákság esetében egy friss nép nemzetté alakulásáról van szó. Azzal érveltek, hogy a bajornémet és az északi német között sokkal nagyobb a különbség, mint a csehek és a szlovákok között, a szlovákok nem alkothatnak tehát önálló nemzetet. A szlovákokban viszont éppen a nemzetté alakulás irányította az egész politikai és szellemi életet. A nemzeti létforma intim zártságába kíváncsiak, belső tartalmi közé és értékeiket és jellemüket nem akarták a cseh-szlovákizmus fikciójában föloldani. Amikor a cseh-szlovák köztársaság belül nem adott erre lehetőséget, a szlovákok a régi cseh gyakorlat szerint harczukat európai ügyé igyekeztek tenni. Elsősorban a német nemzeti szocializmus forrásaihoz járultak és innen fogadtak el ösztönzéseket. A csehek „demokráciájukkal” megakadályozták a szlovákok szűkebb demokráciájának kialakulását, a németek viszont a nemzeti létforma szabadságát ígérték nekik.

A csehek tudatferdülésen estek át. Formáikból kifogyott a demokratikus lényeg. Sokszor állottunk érthetetlenül a különös magatartás előtt, amikor egy nép demokratikus voltával jogot formál a nyugati demokráciák támogatására s szinte már pretenciákat táplál erre, de ugyanakkor az állam nemzetiségeivel szemben teljesen antidemokratikus magatartást tanúsít, erőszakoskodásoktól sem riad vissza és csak akkor enged, amikor túlerővel találja magát szemben.

A szlovákoknak le kellett rázni a csehek gyámkodását, hogy nemzetté alakulhassanak. Elkülönült

nemzeti élet utáni vágyódásaik azonban csak részben valósultak meg 1938 őszén Csehszlovákia federalisztikus kettészakadásával. A szlovákok úgy érezték, hogy még ebben a formában sem élhetik nemzeti életüket. Erősödött hát szándékuk a teljes elszakadás felé. A szlovákság ebben a helyzetében történelme legnagyobb problémája elé került. Lesz-e elég ereje az elszakadáshoz és meg tud-e élni önállóságában. Ezek a kérdések még most sem dőltek el az önállóság másfél esztendeje után.

Szlovákia gazdaságilag a déli magyar síkságra utalt. Ide utalja a geopolitikai helyzet is. A magyarságtól azért szakadt el, mert úgy érezte, hogy nemzeti létformája szellemi és politikai vonatkozásait nem tudja kiélni és kiépiteni. Csehszlovákiában azonban új politikai és szellemi akadályok érvényesültek s ezenkívül tönkrement Szlovákia gazdasága is. A szlovákság vezetőrétege nem áll feladata magaslátán. Sokszor a személyi haszon dönti el azt is, hogy melyik nép barátságát és támogatását keresi. A magyar forma egyelőre elveszítette vonzását erre az északi népre, ugyanakkor a déli síkságokra utaltsága napról-napra határozottabban és döntőbb módon kiütözik. Szlovákia Közép-Európa legkomplikáltabb erőterében fekszik. Látjuk belső bajait és azt, hogy a politika magas iskolájára lenne szüksége minden szlovák vezetőnek a kis állam és a kis nép életének irányításához. Komplikálja a helyzetet az is, hogy a nép a merev végleteket tudja csak felfogni és érzékelni. Szlovákiában nem ismerik a finom átmeneteket, az ellentétek kiegyenlítését. A szlovákság lelki alkata, a népé éppen úgy, mint a politikusoké, a proletárnépek lelki alkata. Amilyen

mereven franciabarátok voltak, oly merevséggel orientálódtak más hatalmak felé, miután csalódtak a nyugatiak támogatásában. Bizonyos, hogy nemzeti létformájuk további alakulása attól függ, hogyan tudják felépíteni országukat. Egyelőre csak az biztos, hogy emberfeletti dolgok csak félisteneknek sikerülnek. És Szlovákiában nem lagnak félistenek.